

Centrum Edukacji Historycznej Stacja Sobibór – koncepcja powstania i działalności

PROJEKT

„Zagospodarowanie budynków publicznych obszaru Powiatu Włodawskiego na potrzeby ochrony dziedzictwa kultury”

Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór”

Zakres planowanego przedsięwzięcia obejmuje projekt organizacji i rozpoczęcia działalności Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór”, w tym remont, przebudowa, rozbudowa oraz zmiana sposobu użytkowania budynku i posesji byłej **Stacji Kolejowej Sobibór** z przeznaczeniem na siedzibę i miejsce działalności Centrum Edukacji Historycznej „STACJA SOBIBÓR”.

- Termin realizacji: I kwartał 2020 r. – II kwartał 2021 r.
- Organizator i wykonawca – Starostwo Powiatowe we Włodawie.
- W okresie do II kwartału 2021 r. – Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór” – powiatowa instytucja kultury w organizacji.

Pomysł utworzenia Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór” wynika z głębokiego przekonania o wadze i roli, jaką może i powinno odgrywać w zachowaniu i przyszłym zagospodarowaniu Sobiborskiego Miejsca Pamięci. Usytuowane i działające na terenie wyremontowanej, odrestaurowanej i zaadaptowanej byłej stacji kolejowej Sobibór (nierozzerwalnie związanej z historią działalności obozu), w sąsiedztwie Muzeum Byłego Obozu Zagłady w Sobiborze i historycznej, byłej obozowej rampy kolejowej, uczyni Sobiborskie Miejsce Pamięci – terenem infrastrukturalnie kompletnym i wyjątkowym w tego typu przedsięwzięciach w skali Europy. Kreować będzie pozytywny wizerunek polskiej i międzynarodowej troski o Miejsca Pamięci. Projekt ma na celu prowadzenie działalności edukacyjnej w zakresie zagadnień związanych z tragicznym dziedzictwem II wojny światowej. Tak, aby dla dzisiejszego pokolenia zjawiska te nie były postrzegane jako odległe i obce, ale jako mające wiele punktów stycznych ze współczesnym światem.

W ramach projektu może zostać stworzony unikalny pakiet edukacyjno-archiwalno-dokumentacyjny z przeznaczeniem do wykorzystywania jako materiał informacyjny w europejskim systemie archiwalnym, bibliotecznym, szkolnym, uniwersyteckim, muzealnym i księgarskim. Realizacja projektu stanowić będzie bardzo ważne podsumowanie dotychczasowej współpracy Polski z państwami, których obywatele zostali zamordowani w obozie zagłady w Sobiborze. Efekty projektu utrwalały te związki i znacznie wzbogacą świadomość europejskiej odpowiedzialności za pamięć o Sobiborze.

KONCEPCJA ZAGOSPODAROWANIA BUDYNKU DWORCA I TERENU POSESJI BYŁEJ STACJI KOLEJOWEJ SOBIBÓR

Budynek dworca kolejowego Stacji Sobibór, wzniesiony został najprawdopodobniej w 1887 r. Jest to budowla drewniana, konstrukcji zrębowej, oszalowana, do dnia dzisiejszego kilkakrotnie wewnątrz przebudowywana, dach dwuspadowy, kryty blachą. Budynek wykorzystywany był zgodnie ze swoim pierwotnym przeznaczeniem jako dworzec kolejowy a także jako budynek mieszkalny.

Obecnie Stacja Sobibór jest przedostatnim punktem na linii kolejowej Chełm-Włodawa. Sezonowo, w okresie letnim linia ta wykorzystywana jest do przejazdu szynobusu turystycznego. Od toru głównego odgałęziają się trzy tory boczne. Przy torze nr 4 znajduje się rampa ładunkowa oraz plac, obecnie używane głównie dla załadunku drewna. Stacja położona jest na uboczu, daleko (około 4,5 km) od centrum wsi Sobibór, w Kolonii Sobibór Stacja. Znajduje się tu peron i niewielki budynek dworca. W środkowej części stacji znajduje się niestrzeżony przejazd kolejowy.

Teren Stacji Kolejowej Sobibór wraz z budynkiem dworca (własność Starostwa Powiatowego we Włodawie), zlokalizowany jest w miejscowości – Kolonia Stacja Sobibór w sąsiedztwie wsi Sobibór i Żłobek, niedaleko Włodawy (15 km), kilka km od wschodniej granicy Polski w bezpośrednim sąsiedztwie siedziby Muzeum i Miejsca Pamięci w Sobiborze i budynku Nadleśnictwa Sobibór. Teren Stacji Kolejowej Sobibór jest dostępny komunikacyjnie bezpośrednio z drogi asfaltowej, biegnącej z kierunku Włodawy w sąsiedztwie Muzeum Byłe-

go Obozu Zagłady w Sobiborze i Nadleśnictwa Sobibór a także od strony drogi asfaltowej z kierunku Włodawa-Chełm (tzw. Nadbużanka). Jako dojazd do posesji Stacji używany jest „zwyczajowo” przejazd przez sąsiadującą od strony południowej, niezagospodarowaną działkę będącą własnością PKP oraz „główna” droga dojazdowa od strony Nadleśnictwa. Teren Stacji jest zaopatrzone w wodę, energię elektryczną. Brak uzbrojenia kanalizacyjnego oraz grzewczego.

Na terenie Stacji Kolejowej Sobibór, znajdują się:

- budynek byłego dworca (docelowo – nowa aranżacja),
- budynek dawnej bagażowni dworcowej (docelowo – nowa aranżacja),
- budynek gospodarczy (dwa niezależne pomieszczenia, docelowo – nowa aranżacja: toalety, łazienka, magazyn administracyjny),
- budynek toalety publicznej (docelowo – likwidacja),
- piwnica – dawna lampiarnia kolejowa – półziemianka, murowana wewnątrz, zewnątrz obsypana ziemią (docelowo – nowa ekspozycja – stare lampy kolejowe),
- studnia (docelowo – nowa aranżacja),
- altana ogrodowa (docelowo – likwidacja).

Założenia koncepcji remontu i zagospodarowania budynku dworca i posesji Stacji Kolejowej Sobibór

I. Budynek historycznego dworca

Remont kapitalny, którego zadaniem jest całkowite zachowanie stanu obecnego budynku. Jedyną, proponowaną zmianą jest podniesienie budynku i usytuowanie go na podwyższonym o kilkadziesiąt cm, w odniesieniu do stanu aktualnego, nowym fundamencie, wykonanym z cegły klinkierowej, oraz nowa aranżacja całości wnętrza budynku:

- A. **Korytarz wejściowy** – zaaranżowany jako punkt informacji kolejowej.
- B. **Poczekalnia** – przeznaczona na niewielką salę ekspozycyjną.
- C. **Sala ekspozycyjna** wystaw czasowych,

- D. **Czytelnia** – biblioteka i czytelnia cyfrowa oraz księgozbiór klasyczny, poświęcone tematyce historii obozu zagłady w Sobiborze, zagadnieniom Holokaustu oraz lokalnej historii z okresu II wojny światowej.
- E. **Archiwum sobiborskie/biuro** – pomieszczenie przeznaczone dla pracownika Centrum oraz do udostępniania i prezentacji zasobów archiwalnych.
- F. **Kuchnia** – kuchnia stanowi zaplecze socjalne dla pracujących w Centrum, umożliwiające jednocześnie przygotowanie posiłków typu catering w trakcie spotkań i wizyt dla osób korzystających z usług Centrum.
- G. **Korytarz wyjściowy** – ekspozycja fotograficzna.

II. Teren posesji dworcowej

- A. **Nowa aranżacja budynku byłej „bagażowni”** – ekspozycja „poczta dworcowa” (stała ekspozycja użytkowa). Pomieszczenie zaaranżowane zostanie jako miejsce przypominające przedwojenny punkt obsługi pocztowej.
- B. **Budynek gospodarczy:**
 - pomieszczenie nr 1 – zagospodarowanie w charakterze magazynu gospodarczego centrum,
 - pomieszczenie nr 2 – zagospodarowanie na cele toalety i łazienki z przystosowaniem dla osób niepełnosprawnych.
- C. **Piwnica (lampiarnia)** – remont kapitalny, zachowujący stan aktualny. Pomieszczenie zaaranżowane zostanie w zgodzie z przeznaczeniem pierwotnym. Będzie to udostępniana zwiedzającym ekspozycja lampiarni dworcowej. Podstawą wystawy będzie prezentacja starych, przedwojennych, przenośnych lamp kolejowych.
- D. **Studnia – remont kapitalny.** Funkcja ekspozycyjna.
- E. **Nowe formy zagospodarowania posesji stacji kolejowej**
 - „Peron kolejowy” – wzdłuż południowego ogrodzenia posesji stacji kolejowej, budowa wiaty peronowej wraz z fragmentem torów kole-

jowych. Wiata powinna być wyposażona w stoły i ławki dla grupy ok. 50 osób. Wiata „peron kolejowy”, zaplanowana została jako miejsce spotkań organizowanych przez Centrum (warsztaty, seminaria, wykłady, prezentacje) i innych spotkań okolicznościowych. Wykorzystywana może być także przez odwiedzających Sobiborskie Miejsce Pamięci jako miejsce odpoczynku, spożywania posiłków, przerw w podróży itp.

- Parking samochodowy – usytuowany może zostać na linii wschodniego ogrodzenia posesji, wzdłuż drogi dojazdowej do głównej bramy wjazdowej na posesję.
- Parking rowerowy – usytuowany może zostać wewnątrz posesji, wzdłuż wschodniego jej ogrodzenia, przylegającego do zatoki parkingowej.
- Promenada ekspozycyjna – przystosowanie peronu kolejowego do celów ekspozycyjnych i komunikacji obsługi ruchu turystycznego między siedzibą Muzeum Byłego Obozu Zagłady w Sobiborze – rampą kolejową a Centrum Edukacji Historycznej. Promenada ekspozycyjna zaplanowana została jako pas spacerowo-ekspozycyjny. Bilbordy (z logo Centrum) służyć będą do prezentacji wielkoformatowych wydruków: grafika, malarstwo, wizualizacje i fotografie nawiązujące swą tematyką do historii obozu zagłady w Sobiborze. Będą to typowe ekspozycje czasowe.

W skład koncepcji zagospodarowania posesji wchodzi także następujące elementy:

- ogrodzenie całości terenu (wraz z dwoma bramami wjazdowymi) – odwzorowanie ogrodzenia istniejącego,
- miejsca na tablice informacyjne, na których znalazłyby się podstawowe informacje opisujące nazwę siedziby Centrum, infrastrukturę udostępnianą do korzystania i zwiedzania, informacje o komunikacji wewnętrznej,
- elementy małej architektury takie jak siedziska, kosze na śmieci, etc. pozwalające na prawidłowe funkcjonowanie terenu,
- oświetlenie.

Koncepcja działalności programowej

Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór”

Podstawowy kanon planowanej działalności Centrum Edukacji Historycznej to podejmowanie i wspieranie inicjatyw społecznych, edukacyjnych i kulturalnych mających na celu poszerzanie świadomości historycznej i obywatelskiej oraz nauczanie z zakresu historii Holokaustu i niemieckiego obozu zagłady w Sobiborze.

Specyfika terenu, gdzie znajduje się Sobiborskie Miejsce Pamięci (sezon turystyczny trwający od czerwca do września) i wynikająca z tego charakterystyka ruchu turystycznego, wskazują na uzasadniony dwutorowy sposób funkcjonowania Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór”:

- okres od maja do października – praca na miejscu – obsługa ruchu turystycznego oraz działalność edukacyjna na lokalnym terenie – woj. lubelskie,
- okres od października do kwietnia – praca na miejscu, działalność edukacyjna na terenie całego kraju i za granicą.

Zajęcia, które CEH zamierza prowadzić, będą miały charakter interdyscyplinarny. Centrum Edukacji Historycznej prowadzi będzie działania skierowane do różnych grup zawodowych i wiekowych: do młodzieży wszystkich typów szkół, nauczycieli oraz pedagogów, grup „wykluczonych” społecznie, muzealników, liderów społeczności lokalnych, działaczy organizacji pozarządowych, przewodników turystycznych, dydaktyków i metodyków.

Oferta edukacyjna

1. Orowadzanie – zwiedzanie pod kierunkiem przewodnika terenu Sobiborskiego Miejsca Pamięci i Powiatu Włodawskiego – miejsca związane z historią wydarzeń II wojny światowej.
2. Projekcja filmów dokumentalnych.
3. Gromadzenie i udostępnianie źródeł archiwalnych.
4. Stworzenie czytelnicy publikacji książkowych zarówno w wersji tradycyjnej jak i cyfrowej.
5. Działalność wydawnicza – publikacje książkowe, E-Booki.
6. Organizacja w kraju i za granicą objazdowych wystaw czasowych.
7. Wystawy historyczno-biograficzne w siedzibie Centrum.
8. Tworzenie kolekcji z cyklu „Historia mówiona” – relacje wideo świadków II wojny światowej z terenu Powiatu Włodawskiego.
9. Gromadzenie, opracowywanie, digitalizowanie i przechowywanie kopii prywatnych archiwów rodzinnych.
10. Prelekcje, warsztaty, spotkania dyskusyjne i konferencje.
11. Warsztaty dla młodzieży specjalnej troski i niedostosowanej społecznie.
12. Plenery plastyczne i fotograficzne.
13. Multimedialne programy edukacyjne.
14. Prezentacje/pokazy typu BILBORD (sztuka współczesna: malarstwo, grafika, fotografia), nawiązujące swą tematyką do historii Holokaustu.
15. Diagnoza/raport środowiska lokalnego oraz osób odwiedzających Sobiborskie Miejsce Pamięci – potrzeby i oczekiwania w zakresie edukacji historycznej dotyczącej byłego niemieckiego obozu zagłady w Sobiborze i wydarzeń okresu II wojny światowej.

Zadania wytypowane do opracowania bazy programowej działalności Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór”

I. ZASOBY ŹRÓDŁOWE

1. Opracowanie i organizacja archiwum źródeł do nauczania (część I) o historii niemieckiego obozu zagłady w Sobiborze i (część II) historii II wojny światowej – Włodawa i okolice.
2. Wybór/zakup/organizacja księgozbioru Biblioteki i Czytelni CEH.
3. Opracowanie i organizacja Biblioteki i Czytelni cyfrowej CEH. Wszystkim zainteresowanym CEH udostępni na miejscu możliwość korzystania ze zbiorów bibliotecznych. Księgozbiór będzie jedynym w Polsce zbiorem wszystkich publikacji odnoszących się do historii niemieckiego obozu zagłady w Sobiborze. Uzupełniony zostanie podstawową literaturą z zakresu wiedzy o Holokauście i II wojnie światowej oraz wydawnictwami o historii regionu.
4. Przygotowanie i organizacja Filmoteki CEH (miejsce – siedziba CEH – czytelnia).
5. Gromadzenie, opracowywanie, digitalizowanie i przechowywanie kopii prywatnych archiwów rodzinnych. Pierwszym przewidzianym materiałem do opracowania jest kolekcja Andrzeja Szczepańskiego dotycząca historii 9 Pułku Artylerii Ciężkiej.
6. Organizacja archiwum lokalnej „historii mówionej” – nagrania audio-video lokalnych świadków wydarzeń II wojny światowej i historii powojennej.

II. EKSPOZYCJE STAŁE

1. Opracowanie scenariusza i organizacja ekspozycji stałej (siedziba CEH – KORYTARZ i POCZEKALNIA) pt. „Stacja Kolejowa Sobibór – zarys historii”.

2. Opracowanie planu ekspozycji czasowych (siedziba CEH – sala EKSPOZYCYJNA). Inauguracja działalności CEH – pierwsza ekspozycja edukacyjna pt. „Stacja docelowa SOBIBÓR – pociąg śmierci”.
3. Opracowanie scenariusza i organizacja ekspozycji stałej (siedziba CEH – pomieszczenie PIWNICA) pt. „Lampiarńia”.
4. Opracowanie scenariusza i organizacja ekspozycji stałej (siedziba CEH – pomieszczenie STARA BAGAŻOWNIA) pt. „Poczta Sobibór”.
5. Opracowanie i przygotowanie scenariusza prezentacji billboardowych (posesja siedziby CEH) – trzy zestawy x 5 szt.

III. EKSPOZYCJE CZASOWE/OBJAZDOWE

(z przeznaczeniem do prezentacji poza siedzibą CEH)

1. Opracowanie i przygotowanie ekspozycji (pod roboczym tytułem) „Sobibór. Dlaczego...? – świadkowie, zapomniane głosy”.
2. Opracowanie i przygotowanie ekspozycji pt. „Urodzinowa podróż do piekieł” (getto warszawskie).
3. Opracowanie i przygotowanie ekspozycji „SobibórEscape” – grafiki Renaty Mozołowskiej.
4. Opracowanie i przygotowanie ekspozycji „Z popiołów Sobiboru”.
5. Opracowanie i przygotowanie ekspozycji „Zachować Pamięć – praca przymusowa i niewolnicza obywateli polskich na rzecz III Rzeszy w latach 1939-1945”.

IV. MULTIMEDIALNE PROGRAMY EDUKACYJNE

(opracowanie i przygotowanie)

1. „Sobibór... miejsce pamięci ... miejsce edukacji”.
2. „Droga Estero”.
3. „Żydowskie dzieci w obozie Vught”.
4. „Ci, którzy przeżyli Sobibór”.

5. „Sobibór... Panie profesorze a jak to właściwie jest?”.
6. „Sobibór – pamięć nie zna przedawnienia”.
7. Opracowanie konspektów programów edukacyjnych z zakresu wiedzy o II wojnie światowej dla uczniów szkół ponadpodstawowych oraz przewodników edukacyjnych i kadry pedagogicznej.

V. DIAGNOZA/RAPORT ŚRODOWISKA LOKALNEGO oraz aktywności osób odwiedzających Sobiborskie Miejsce Pamięci – potrzeby i oczekiwania w zakresie edukacji historycznej dotyczącej byłego niemieckiego obozu zagłady w Sobiborze i wydarzeń okresu II wojny światowej

1. Badania ankietowe wśród mieszkańców Powiatu Włodawskiego nt. wiedzy o Holokauście i historii II wojny światowej oraz motywów przyjazdów turystów do Sobiborskiego Miejsca Pamięci.
2. Historia mówiona – wywiady/rejestracja lokalnych świadków wydarzeń z okresu II wojny światowej.
3. Inwentaryzacja i opis lokalnych miejsc martyrologii z okresu II wojny światowej.
4. Konkurs fotograficzny „Skarby w domu zapomniane. Fotografia odszukana”.
5. Opracowanie regulaminu wdrażania inicjatyw oddolnych na 2021 r. z zakresu wiedzy o historii II wojny światowej – konkurs CEH na najlepszą inicjatywę lokalną z zakresu edukacji historycznej – opracowanie planu realizacji projektów wynikających z inicjatyw oddolnych.
6. Badania ankietowe nt. „Sobiborskie Miejsce Pamięci – motywem przyjazdu turystów”.
7. Diagnoza (raport) środowiska lokalnego z zakresie potrzeb i oczekiwań dotyczących edukacji historycznej i upamiętniania wydarzeń II wojny światowej (na podstawie pkt. 1,2,3,4,5,6).
8. Opracowanie Strategii Rozwoju Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór” (na podstawie pkt. 1–7).

VI. KOMUNIKACJA – INFORMACJA – PROMOCJA

1. Opracowanie i realizacja filmu promującego Sobiborskie Miejsce Pamięci (8–10 minut, wersja wielojęzyczna) oraz 5 *trailerów* tego materiału (60 sekund każdy).
2. Opracowanie i realizacja filmu promującego Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór” (8–10 minut, wersja wielojęzyczna) oraz 5 *trailerów* tego materiału (60 sekund każdy).
3. Opracowanie i przygotowanie tzw. *mapingu* oraz *trailerów* filmowych (Sobiborskie Miejsce Pamięci).
4. Media społecznościowe – profil Facebook i Instagram Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór”.
5. Portal Internetowy Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór” (wersja polskojęzyczna i angielskojęzyczna) zintegrowany z Otwartym Systemem Archiwizacji OSA, prowadzonym przez Ośrodek „Karta” w Warszawie.
6. Przedstawienia teatralne: „Droga Estero” i widowisko słowno-muzyczne pt. „Pragnę żyć”.
7. Plener fotograficzny „Sobibór. Pamięć nie zna przedawnienia”.
8. Usługi przewodnickie: „Nadbużański szlak wielokulturowy”, „Włodawa miasto trzech kultur”, „Lokalne miejsca martyrologii z okresu II wojny światowej”.

VII. WYDAWNICTWA

1. Wydawnictwa książkowe.
2. Audiobooki i E-Booki.
3. Elektroniczne Zeszyty Edukacyjne Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór” (audiobooki i E-booki – wydawnictwo ciągłe, uzupełniane) – materiały pomocnicze i źródła do nauki historii, prowadzenia zajęć pozalekcyjnych, wycieczek, warsztatów edukacyjnych itp. – pierwszy tom to kolekcja książek na temat historii niemieckiego obozu zagłady w Sobiborze, drugi z planowanych tomów to zbiór niepublikowanych dotychczas opracowań na temat wydarzeń z okresu II wojny światowej we Włodawie i okolicach.

VIII. ZAGOSPODAROWANIE (promenada ekspozycyjna) – przystosowanie istniejącego peronu kolejowego przy budynku Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór” do celów ekspozycyjnych i komunikacji obsługi ruchu turystycznego między siedzibą Muzeum Byłego Obozu Zagłady w Sobiborze a rampą kolejową i Centrum Edukacji Historycznej.

IX. ZAGOSPODAROWANIE posesji Stacji Kolejowej Sobibór – budowa „Peronu kolejowego”. Wiata „peron kolejowy”, instalacja użytkowa jako miejsce spotkań organizowanych przez Centrum Edukacji Historycznej „Stacja Sobibór” (warsztaty, seminaria, wykłady, prezentacje). Wykorzystywana może być także przez odwiedzających Sobiborskie Miejsce Pamięci jako miejsce odpoczynku, spożywania posiłków, przerw w podróży itp.